

УДК 821.161.2-145.09“189”І.Франко:140.8]:321.01-051

«АПОСТОЛОВІ ПРАЦІ»: УНІВЕРСАЛІЗМ ФРАНКОВОГО ГЕНІЯ

Микола ЛЕГКИЙ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000,
e-mail: m_lehkyu@bigmir.net*

Праця – органічна життєва потреба й один із найголовніших імперативів творчої й суспільної діяльності Івана Франка. Виведено основні чинники, співдія яких виформувала універсалізм його творчої особистості: націє- й державотворця, письменника, перекладача, філософа, науковця.

Ключові слова: універсалізм, націєцентризм, інтелектуалізм, філантропія, художня ноосфера, всеохопність.

Персонаж Франкової поеми «Похорон» у хвилях сумніву та зневіри задавав собі й водночас читачеві гіркі питання, на які шукав відповідей:

І чом відступників у нас так много?
І чом для них відступство не страшне?

Чом рідний стяг не тягне їх до свого?
Чом працювать на рідній ниві – стид,
Але не стид у наймах у чужого?

І чом один на рідній ниві вид:
Безладдя, зависть, і пиха пустая,
І служба ворогу, що з нас ще й кпить?

І рій тих дум, неначе мла густая,
Наліг на душу і розради ждав,
Та не являлася розрада тая [2, т. 5, с. 88].

Глибоко переконаний, що навіть у найважчі хвилини життя порятунком для поета ставала праця – органічна життєва потреба й один із найголовніших імперативів його творчої та суспільної діяльності. Не випадково Михайло Грушевський у мемуарно-психологічній студії «Апостолові праці», котру написав до 10-ліття Франкової смерті (1926), відзначив його органічний потяг до інтелектуальної праці як один із основних первнів психофізичного буття: «З титанічною витривалістю, з гарячковою запопадливістю, з предивною різноманітністю і многосторонністю [...] він працю-

вав, то горнучи до української народної скарбниці витвори вселюдської культури – поетичні, наукові, публіцистичні, в перекладах, витягах, популяризаціях, то стараючись з української книжно-літературної, фольклорної, побутової традиції видобути те, що може служити пізнанню динаміки народного життя, її скріпленню та відновленню зв'язності і солідарності фрагментів українського народу». Він «дав своєму народові такий невичерпний скарб, викував для нього таку зброю, що її значіння можна буде оцінити відповідно тільки згодом, з далекої перспективи історії» [1, с. 201].

Своєю широкоохопною діяльністю І. Франко сформулював «догмат праці як провідного принципу свого і свого покоління» [1, с. 215]. «Різносторонність його інтересів, потягів і тем роботи була незвичайна, – вів далі М. Грушевський, – і не було такої сфери, де його не тягло приложити свою працю. Він не гордував ніякою працею, коли вона в концепції десь ув'язувалася зі загальнішими проблемами економічного, культурного чи політичного піднесення українського народу». За М. Грушевським, І. Франко той «чорнороб духу», котрий не цурався ніякої праці. «Франко був геніальним галицьким хлопом, не імпульсивним, але безконечно витривалим і працездатним. В його роботі реалізувалась спадщина робочих поколінь, для котрих праця стала не категоричним імперативом, а фізіологічною функцією, що автоматично перетворювала азот поживи і кисень пиття в робочу енергію, яка вимагала негайного вилادування. Вона се, очевидно, давала себе знати в сім непогамовнім потягу до праці: чи то творчої, конструктивної, – художньої, наукової, публіцистичної, чи то більш буденної, чорноробочої, механічної, й ділом інтелекту, правлячої ідеї, широкого робочого плану» [1, с. 216].

У промові на 25-річному ювілеї творчої праці (1898) І. Франко дещо привідкрив мотиви власної невсипущої праці: «Се було власне впливом мого бажання – бути чоловіком, освіченим чоловіком, не лишитися чужим у жаднім таким питанні, що складається на зміст людського життя. [...] Тут більше причинилася моя вдача, те гаряче бажання – обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що сей брак концентрації зашкодив мені яко письменникові, але у нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтерес до духовного життя і громадили матеріал, обтесаний бодай з грубого. Фундаменти все так будуються, а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може часом здвигнутися пишне, сміле склепіння» [2, т. 31, с. 309].

Колосальна працелюбність і працездатність, подиву гідна енергія, поєднана з прагненням «обняти цілий круг людських інтересів», могутні таланти, подаровані Богом і помножені системною й систематичною працею над самим собою, інтелектуалізм, яскрава харизматичність, любов до оточення і здоровий генофонд – ось ті найголовніші чинники, співдія яких виформувувала універсалізм творчої особистості І. Франка.

Цілком органічною в екстракті Франкових ідей та ідеалів виглядає національна, точніше націє- та державотворча ідея. У праці «Поза межами можливого» (1900) він вивів націоцентричний імператив: «Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хоробливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими «вселюдськими» фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації» [2, т. 45, с. 284]. У відомому «Одвертому листі до галицької української молодезі» (1905)

ставив перед українською інтелігенцією завдання «витворити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного й політичного життя, відпорний на асиміляційну роботу інших націй, відки б вона не йшла» [2, т. 45, с. 404].

Вустиами козака-невмираки з поеми «Великі роковини» (1898) закликав до діяльності й готовності до великого моменту:

Кождий може стать Богданом,
Як настане слушний час.
Мовиш: нині інші війни.
Ну, то іншу зброю куй,
Ум остри, насталою волю,
Лиш воюй, а не тоскуй!
Лиш борися, не мирися,
Радше впадь, а сил не трать,
Гордо стій і не корися,
Хоч пропадь, але не зрадь!
Кождий думай, що на тобі
Міліонів стан стоїть,
Що за долю міліонів
Мусиш дати ти одвіт.
Чи побіди довго ждати?
Ждати – довго! То й не жди ж!
Нині вчися побіджати,
Завтра певно побідиш.
Таж не даром іскри грають
У очах тих молодих!
Чей нові мечі засяють
У правицях у твердих [3, т. 52, с. 177–178].

Відтак, печать Франкового духу помітна на багатьох сферах духовної діяльності. Можна тут говорити не мало про його всеохопність і всюдисущість. Погляньмо самі.

Він – той письменник, творчим доробком якого можемо, кажучи словами самого І. Франка, повеличатися перед світом. Новатор (причому не лише в контексті українського письменства) у царинах літературного змісту й форми, у використанні тем, мотивів і сюжетів, з-поза яких випрозорюються новітні ідеї, що мають безпосередній зв'язок із національними, соціально-політичними, економічними потребами й запитами тогочасної й сучасної України. Не буду вдаватися в їх детальний перелік, зазначу лишень, що вже в середині 80-х років XIX століття І. Франко закликав: «Нам пора для України жить» та «Під України єднаймось прапор» (вірш «На пора!»), а на початку XX передбачив наше сучасне: «Засяєш у народів вольних колі / І глянеш, як хазяїн домовитий, / По своїй хаті і по своїм полі» (поема «Мойсей»). До речі, пророчі візії поета стосуються не лише національно-політичного майбуття України. Вселюдський поступ не мислився йому й без індивідуальної свободи особистості, без поваги до її елементарних людських прав. Та ж не випадково навіть у zdegradованих постатях, що їх він

сміливо вводив у свої художні тексти, завжди віднаходиться хоч крихітка людяності. Любов до людини, насамперед безпечної й утисненої, є, без перебільшення, провідною мегаїдеєю Франкової творчості. Література, на його думку, покликана представляти читачеві «не романтичній фантазмагорії», а «життя, яким всі живем», дійсний світ; любити людей такими, як вони насправді є; зазирати «вглиб душі земним людям» і виводити «їх хорошії, добрії, ідеальні сторони», знаходити в їхніх душах «іскру божества» [2, т. 26, с. 398–399]. Не випадково Бовдур у повістці «На дні», убивши Андрія Темеру, зі сльозами на очах долонею поділив рану на його тілі на дві половини й докоряв дозорцям: «Отсе моя половина, а то – ваша» [2, т. 15, с. 163]. Саме суспільство нерідко доводить людину до скоєння злочину, отож, одне зі завдань літератури І. Франко вбачав у тому, щоб «вказувати в самім корені добрі і злі боки існуючого порядку», а відтак формувати з-посеред читацької публіки нову інтелігенцію, здатну «служити всею силою для піддержання добрих і усунення злих боків життя, – значить, зближувати інтелігенцію з народом і закріплювати її до служби його добру» [2, т. 26, с. 12]. Універсализм письменника, як бачимо, тісно пов'язаний із його філантропією.

Вже в молоді роки І. Франко відчув нагальну потребу у вихованні національно свідомої української інтелігенції, яка взяла б на себе роль духовного провідника нації, відкривала б для народу нові перспективи, вела б його до вирішення першочергових завдань у національному питанні. «У нас був тільки один знаряд – живе рідне слово. І можемо сказати собі, що ми не змарнували його, не закопали в землю, але совісно і чесно вжили на велике діло. І коли сьогодні те наше рідне слово блискотить багатством, красою й силою і знаходить відгомін у серцях соток тисяч синів України-Русі, розсіпаних капризами долі по обох півкулях землі, коли воно здобуває собі, а разом із тим і цілій нашій нації право горожанства серед цивілізованих народів, коли розтіч серед нашої суспільності зменшилася в прямій пропорції зі зменшенням числа анальфabetів, то все те гарний доказ на те, що слово, те марне летюче слово, найбільше, бачилось би, хвилиний і нетривкий витвір людського духу, проявило чудотворну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачилось, не було рятунку», – писав І. Франко [2, т. 41, с. 527–528].

У праці «[План викладів історії літератури руської. Спеціальні курси. Мотиви]» він стверджував, що «майже всі діячі української літератури свідомо визнавали і в писаннях своїх проводили ту думку, котра заразом була думкою всіх чільних і поступових умів цивілізованого світу, що головною задачею літератури є служити до піддвигнення народних мас на вищий ступінь цивілізації, чи то подаючи їм безпосередньо здобутки культурної праці вселюдської, чи прихилиючи якнайширші круги інтелігенції до таких народолобних думок, будучи в них симпатію для бідних і темних та охоту до праці для їх добра. Можна сміло сказати, що все, що було ліпшого і справді стійного в русько-українській літературі XIX віку, пройняте було, власне, такими думками» [2, т. 41, с. 46].

«Що таке чоловік для чоловіка? І кат, і Бог! З ним живеш – мучишся, а без нього ще гірше! Жорстока, безвихідна загадка!» – медитував один із його персонажів [2, т. 22, с. 92]. Майстер художнього слова, тонкий знавець людської психіки і психології й при цьому витончений аналітик, котрий умів зануритися у найглибші схрони людського

«я», митець, який умів добачити і запропонувати читачеві «скомплікований паралелограм сил» міжособистісних, межисоціальних та міжнаціональних стосунків, – усе це також риси універсального творчого таланту І. Франка. Таланту, котрий умів поєднати влучні спостереження за довоколишньою дійсністю з умовністю й фантастикою, творчо опрацювати книжні й сновізійні сюжети, епізоди з реального й трансцендентного буття. Дару деміурга, який із атомів видимого й пересічним оком невидимого всесвіту творив багатий і ошатний художній світ, у якому з-посеред інших творів «для грядущих поколінь» виблискуватимуть «З вершин і низин» та «Зів'яле листя», «Із днів журби» й «Semper tūo», «Іван Вишенський» та «Мойсей», «Вільгельм Телль» і «Перехресні стежки», «Терен у носі» й «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Неначе сон» та «Украдене щастя».

Наприкінці XIX – на початку XX століття значущу роль у творчому процесі І. Франка відігравав уже не факт сам по собі, а його глибока взаємодія із психологією персонажа, з її свідомою та несвідомою складовими; з тією психологією, котра здатна перегрупувати навіть визначальні чинники буття й пересотворити світ. «Захар Беркут», «Мавка», «Вільгельм Телль», «Панталаха» й «Під оборогом», «Для домашнього огнища», «Основи суспільності» – ці та інші твори засвідчують відхід І. Франка від натуралізму й пошук нових форм ословлення складних стосунків між психікою індивіда та світобудовою.

Ба більше, слухаючи доповіді Міріама (Зенона Пшесмицького), полемізуючи з «Молодою Музою», читаючи твори молодших письменників (Василя Стефаніка, Марка Черемшини, Леся Мартовича та ін.) і захоплюючись ними, І. Франко у своєму творчому естві відчував напругу між старим і новим у літературі (його «Хлопська комісія» стара порівняно зі «Злодієм» В. Стефаніка!), прагнув «йти за віком», встигати за молодшими, «модернішими» письменниками, тому шукав нових способів «оброблювання» тем і сюжетів, намагався заглянути в «сутинки» людської душі, в оту «нижню свідомість», яка, виявляється, є значно глибшою, багатшою на збережені враження, ніж свідомість «верхня» (власне свідомість). Можемо тепер сміливо говорити про виразні риси модернізму у творчості І. Франка, зокрема про такі його стильові різновиди, як декаданс (його елементи виразні в ліричній драмі «Зів'яле листя», оповіданні «Odi profanum vulgus» та деяких інших творах), символізм («Терен у носі», «Як Юра Шикманюк брів Черемош»), сюрреалізм («Неначе сон», «Син Остапа»). Є й декілька суто імпресіоністичних оповідань, новел і поезій (їх «цикл» започаткований ще «давньою» «Лешишиною челяддю», доповнений «Полуйкою», «Під оборогом», «Дріадою»). Відомо, що багатьма своїми рисами модернізм немовби повертається (на іншому рівні розвитку) до «старого» романтизму, зокрема у незалеженні особистості від суспільних умов її існування, абстрагуванням індивідуума від загалу, незвичністю й незвичайністю цієї особистості, відступом од наслідування й копіювання, використанням ірреального й містичного тощо. Творчість І. Франка, власне, теж проходить такий шлях. З іншого боку, глибокий зондаж у психологію персонажа, студювання мотивів його поведінки, чого вимагав Франків «науковий реалізм», логічно провокував письменника до пошуку нових засобів ословлення психічних процесів. Не випадково І. Франко називав натуралізм «батьком усіх тих [модерністських. – М. Л.] напрямів» [2, т. 35, с. 373].

Іншими словами, стара програма «наукового реалізму» також стала підґрунтям для створення цілком модерних творів. Такий хоча б приклад: у ранньому оповіданні «На роботі» (з циклу «Борислав», 1877) І. Франко застосував цілком нову (причому не лише для української літератури) техніку «потoku свідомості», яка «о власній силі йде» також в оповіданнях «Із записок недужого», «*Odi profanum vulgus*», «Вівчар», романі «Перехресні стежки»). Зрештою, до своїх колишніх творчих підходів І. Франко на зламі століть ставився надто критично: «Та й ще одно, оте вічне говорення про аналіз життя, характерів, душ чи навіть економічних відносин, що буцімто має бути метою, навіть найвищою метою поетів-белетристів. Пора б, нарешті, дати собі спокій з тим надуживанням наукового терміна там, де йому зовсім не місце. Аналізує – то зн[ачить] розкладає явище на простіші елементи хімік, психолог, статистик, економіст, але не поет. Навпаки, поетова задача зовсім противна аналізу: з розрізнених явищ, які підпадають під наші змисли, сотворити цілість, проїняту одним духом, оживлену новою ідеєю, сотворити новий, безсмертний животвір. Се с и н т е з в найвищій розумінні сього слова» [2, т. 35, с. 110. Виокремлення шрифтом моє. – М. Л.].

Видимими ознаками синтезу у Франковому доробку стали потужний філософський струмись, схильність до оперування глобальними абстрактними категоріями (добро–зло), до параболізації художньої структури, до сміливого застосування засобів художньої умовності, фантастики, ірреального, до ліризації й драматизації епічного тексту, що характерне для таких творів, як «Хмельницький і ворожбит», «Терен у нозі», «Під оборогом», «Батьківщина», «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Сойчине крило», «Великий шум», «Син Остапа», «Неначе сон», «Гуцульський король» та інших.

Звичайно, розвиток індивідуального стилю письменника не був прямим і поступальним, у ньому можемо спостерегти одночасну дію кількох різнобіжних тенденцій; еволюція його творчості складна, суперечлива й неоднорівняна. Художні методи не змінювали один одного згідно зі свідомими наперед визначеними авторськими інтенціями. Тут, очевидно, відігравали свою роль такі творчі імпульси, як час і місце написання конкретного твору, лектура й внутрішня полеміка з іншим твором, побачене й почуте, врешті – настрої, темперамент, обставини особистого життя. Попри логіку історико-літературного процесу свою роль відіграла й логіка особистої творчої екзистенції митця.

Можна ствердити, що творчість І. Франка – своєрідна художня ноосфера, у якій спостерігається рух від глобальних проблем людини й людства через вирішення цих проблем до гармонізації стосунків у вимірах «людина–людина», «людина–суспільство», «людина–природа», «людина–Бог», про що засвідчують тексти початку ХХ століття: «Хмельницький і ворожбит», «Терен у нозі», «Як Юра Шикманюк брів Черемош», «Неначе сон», «Під оборогом», «Дріада» та ін.

Тяжінням митця до всеохопності в моделюванні художнього буття пояснюється насамперед багатюща імагографія Франкової творчості. У ній виведено представників усіх соціальних верств, груп, професій: селян, зокрема й спролетаризованих, «дідичів»-землевласників, міщан, робітників і посесорів, ремісників, заробітчан різного гатунку; людей «дна»; інтелігенцію (священиків; учителів; лікарів; адвокатів, суддів, прокурорів,

слідчих та інших судових виконавців; письменників та журналістів); службовців; жандармів, військових; повій; професійних злодіїв, корчмарів, розбійників, шахраїв тощо.

У ній віднаходимо персонажів різних національностей – українців (русинів), поляків, німців, австрійців, євреїв, росіян, чехів, угорців, італійців, циган, навіть китайців. Тут діють постаті різних вікових груп: від дитини (дитячий світ представлено особливо виразно й рясно, часто за допомогою самопрезентації) до зрілого мужа й похилої віком людини.

Незрідка трапляються акцентуйовані особистості й психопатологічні типи: Готліб і Рифка («*Voа constrictor*», «Борислав сміється»), Бовдур («На дні»), епілептик Баран, садист Стальський («Перехресні стежки»), Напуда («Микитичів дуб») та інші. Майстром виявився І. Франко й у виведенні колоритних жіночих персонажів, з-поміж них фатальної жінки: Регіни Кисілевської («Лель і Полель»), Регіни Твардовської і її «цьоці» Анелі Армашевської («Перехресні стежки»), Киценьки («Батьківщина»), Мані («Сойчине крило»), Анелі Ангарович («Для домашнього огнища»), Олімпії Торської («Основи суспільності») та багатьох інших, котрі суттєво збагачують фемінну імагографію української літератури.

«Усе мистецьке є символом», як мовив Йоган Вольфганг Гете. Вагому роль у процесі характеротворення персонажів, у поетиці тексту та його структурі відіграє семантика імені та власної назви загалом. Стальський, Регіна Кисілевська й Регіна Твардовська, некоронована королева, Рафалович (архангел Рафаїл допомагає, зцілює), Анеля (з польської *anioł* – ангел; тут – впалий ангел), Дум'як, Субота – Свобода, Олімпія Торська (злочинниця зі справжнім олімпійським спокоєм), Напуда, Шварц, Гердер (філософ-коваль в «Основах суспільності»), Хома-Массіно й Маня – ці та інші імена персонажів прочитуються у символічному сенсі. Зчаста суттєву роль у сюжетно-композиційній організації твору відіграють образи з різних царин фауни (сойка, риба-головатиця, гадюка), флори (дуб, терен, будяк, кипарис), мертвої природи (земля, ріка, нафта), рукотворних речей і предметів (олівець, біла шлюбна сукня), які часто міфологізуються, виконують роль сокола, наскрізної деталі, навіть символу. Так, діамантова корона, що її шукає Регіна в «Перехресних стежках», – символ кохання. Нерідко символічними є й образи з натурфілософського сегмента Франкової імагографії – ліс, озеро, ріка, гора та ін.

Франкова творчість відзначається широкою географією й рясною топонімією. У ній охоплено різні закутки краю (Гуцульщина, Бойківщина, Поділля), поруч із реальними існують і вигадані, нерідко символічні й промовисті (Дерихлопи, Сторонибаби тощо) топоніми. Зображеними топосами вона виходить далеко поза межі України – у Боснію, Австрію, Угорщину, Італію, Росію (в Сибір і Далекий Схід), Китай, охоплюючи широчезні простори від Венеції до Порт-Артура.

Європеїзація української літератури – ось ще одне важливе завдання, що його завжди мав на оці І. Франко. Адже «з погляду політичного і географічного, – писав він, – українсько-руський народ перебуває на пограниччі між племенами великоруським, білоруським, польським і словацьким, далі грузинським, румунським і мадярським – міг би той народ бути природним посередником між Сходом і Заходом, між Півднем і

Північчю; хоч сам позбавлений державної самостійності, мусить він на своєму організмі відчувати і в своїй життєвій програмі поєднувати та випробовувати різноманітні державні системи, займати певну позицію щодо різноманітних політичних напрямків, брати слово у різноманітних інституціях. Література, яка виникла за таких обставин, щоб не стати одноманітним наслідуванням різноманітних чужих взірців, а бути органічним виявом духовних потреб і культурних інтересів, мусить мати ширший, ніж провінціальний, інтерес» [2, т. 41, с. 89].

Іван Франко – той перекладач, який вважав, що цивілізаційний поступ українського суспільства немислимий без органічного засвоєння коштовних скарбів духу інших націй. Ерудит, енциклопедист і поліглот, він пересаджував на українське культурне поле здобутки видатних майстрів слова й фольклорні перлини, причому їхня географія не знає чітких меж і кордонів: у поле його зору потрапляли тексти, що походять майже з усіх закутків Європи, а також із Америки, Азії, Африки, Австралії. Охопити духовним оком увесь світ, спричинитися до культурного й культурологічного зближення України зі світом – ще одна ознака універсальності Франкового генія. З іншого боку, І. Франко перекладав на чужі мови кращі здобутки українського письменства. Писав чужими мовами (польською, німецькою, російською, чеською, болгарською, угорською) нариси, статті й розвідки про українську літературу для чужих видань, розширюючи культурну онтологію України поза її географічні межі. Іншими словами, вів широкий діалог із культурами різних епох і народів. І. Франко, доречно зауважити, – перекладач не лише художніх, а й наукових текстів (їх варто повернути в науковий обіг у вигляді хоч би й невеликого тому), у яких порушено вагомі проблеми з різних галузей знань і які мали ознайомити з цими проблемами найширше коло читачів. Крізь усю Франкову творчість (не лише художню) прострумове ідея культурної цілісності й культурної специфічності України.

Він – велегранный науковець: літературо- й мистецтвознавець, лінгвіст, історик, психолог, культуролог, політолог і соціолог, економіст і статистик. Перелік тут можна продовжити, але вже навіть він свідчить про своєрідний паннауковий універсальний Франко-вченого, про явище колосального інтелекту, з одного боку, та про пов'язану з ним потужну інтелектуалізацію української культури, з іншого.

Відтак – філософ науки зокрема й любомудр загалом: спершу позитивіст із непохитною вірою в науковий емпіричний факт, у дослід, досвід та експеримент, у причинно-наслідковий зв'язок між явищами видимого й невидимого світу. Зрештою, як науковець таким залишиться до кінця своїх днів, адже аналіз, пошук каузальних зв'язків, оперування емпіричними фактами – пріоритети наукового світогляду загалом. Він залишався суворим аналітиком-раціоналістом навіть тоді, коли студіював і клав на папір власні видіння й галюцинації, що самі по собі є ірреальним явищем. Проте Франко-митець на зламі XIX–XX століть дещо відійшов од позитивізму, збагнувши, що не все пояснюється раціональною сферою пізнання, що ірреальне й трансцендентне – не просто паралельне до справжньої реальності, а самодостатнє і, щобільше, первинне стосовно до цієї «реальності». Вирішальними джерелами пізнання, отже, він визнав інтуїцію, почуття, містичне осяяння, волю, емоцію, уяву, підсвідоме й позасвідоме,

навіть інстинкт. До речі, ледь не водночас із Зигмундом Фройдом І. Франко зробив висновок про розшарованість людської психіки, про те, що основну суть особистості приховано в глибинах «нижньої свідомості», тобто у її під- та позасвідомому.

Відхід од позитивізму засвідчив інтерес І. Франка до глобальних проблем – до з'ясування природи Добра і Зла у світі та їх взаємостосунків. А вони нераз бувають такими складними, так тісно взаємопов'язаними та антиномічними, іноді релятивними, що людині буває важко віднайти себе у системі координат її власного буття. Франко – мислитель і митець – один із перших на духовному просторі України порушив проблему тео- й антроподицеї (хай і на сторінках художніх творів), заговорив про потребу богошукання й богопізнання, про можливість злиття духовної субстанції людини із Абсолютом шляхом морального вдосконалення й катарсису. Отже, сміливо можна вести мову про Франка-теолога (у широкому розумінні цього слова). На різних відтинках життєвого шляху ставлення до Бога у нього було різним, проте навіть тоді, коли в молоді роки віддавав данину марксизмові, атеїстом не був. Інша річ, що він завжди відзначався прискіпливим і водночас критичним ставленням до біблійних і філософсько-теологічних текстів, прочитанням їх у широкому культурному контексті.

Український національний культурний простір у Франковій свідомості й творчості тісно й органічно поєднаний зі світовим і є його невід'ємною складовою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Спогади про Івана Франка. – Львів, 1997.
2. *Франко І.* Зібрання творів : у 50 т. / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 1976–1986.
3. *Франко І.* Додаткові томи до Зібрання творів : у 50 т. Т. 52 / Іван Франко. – К. : Наукова думка, 2008.

Стаття надійшла до редакції 16.12.2013

Прийнята до друку 24.03.2014

«TO THE APOSTLE OF WORK»: UNIVERSALISM OF IVAN FRANKO'S GENIUS

Mykola LEHKYY

*The Ivan Franko National University of L'viv, Institute of Franko Studies,
1 Universytets'ka Str., L'viv 79000, Ukraine,
e-mail: m_lehkyy@bigmir.net*

Work is the intrinsic vital need and a most principal imperative of Ivan Franko's creative and public activities. The paper clarifies major factors whose interplay shaped the universalism of his creative personality, viz. those of nation-builder and statesman, writer, translator, philosopher, scholarly personality.

Keywords: universalism, nation-centrism, intellectualism, philanthropy, literary-artistic noosphere, comprehensiveness.

**«АПОСТОЛУ ТРУДА»:
УНИВЕРСАЛИЗМ ГЕНИЯ ИВАНА ФРАНКО****Микола ЛЕГКИЙ**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000,
e-mail: m_lehkyu@bigmir.net*

Труд – органичная жизненная необходимость и один из главнейших императивов творческой и общественной деятельности Ивана Франко. Выявлены основные факторы, взаимодействие которых сформировало универсализм его творческой личности: создателя нации и государства, писателя, переводчика, философа, научного деятеля.

Ключевые слова: универсализм, национализм, интеллектуализм, филантропия, художественная ноосфера, универсальность.